

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СТАРОСЛОВЕНСКО И СРПСКО НАСЛЕЂЕ 2

**НАСЛЕЂЕ И СТВАРАЊЕ
СВЕТИ КИРИЛО ∴ СВЕТИ САВА
869–1219–2019**

I

БЕОГРАД 2019

ПРЕДРАГ М. КОМАТИНА

РАНИ ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ЕТНОНИМИ
И ПИТАЊЕ ПОРЕКЛА И ПОСТАНКА
ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ ПЛЕМЕНА

Рани Словени нису имали своју писменост све до појаве Солунске браће св. Ђирила и Методија и настанка глагољице 863. године, тако да су пре тога, али у великој мери и после тога вести о њима забележене у страним изворима, пре свега на грчком и латинском језику. Старије форме словенског језика – прасловенски, а затим и старословенски, имали су фонолошки састав у извесној мери различит од оба сродна индоевропска језика, па су рани словенски етноними забележени у изворима онако како су их грчки и латински писци репродуковали у својим књижевним језицима. Тако је на пример прасловенско *o* у грчким и латинским текстовима углавном постајало *a*, прасловенски полувокали *ъ* и *ь* су по правилу били вокализовани, а на исти начин су били репродуковани и словенски слоготворни сугласници *p* и *l* (у старословенским текстовима и касније најчешће бележени као *pъ* и *лъ*). Научници, у првом реду историчари, најчешће су само преузимали облике забележене у грчкој и латинској изворној грађи, те су на основу њих изводили некад и врло далекосежне закључке. Међутим, када се реконструише њихов тачан словенски облик, ти етноними постају корисно сведочанство за изучавање проблематике порекла и постанка јужнословенских племена.

Кључне речи: Јужни Словени, племена, етноними, рани средњи век, Срби, Хрвати, Карантанци, Другувити, Брсјаци, Тимочани

Писци из средине VI века познају Словене и њихове источне сроднике Анте само под тим заједничким именима, али већ знају и за њихову поделу на мања племена. Тако Прокопије пише како су Херули, претрпевши пораз од Лангобарда на обали Дунава 495. године, отишли у своју скандинавску прадомовину „прошавши редом све

* Предраг М. Коматина, Византолошки институт САНУ, Београд.

Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту „Традиција, иновација и идентитет у византијском свету“ (бр. 177032), који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

словенске народе“ (...ἤμειψαν μὲν τὰ Σκλαβηγῶν ἔθνει ἐφεξῆς ἄπαντα..., De bello Gothico II.15, PROCORII OPERA: 215; БАРИШИЋ 1953а: 25–31; ВИИНЈ I: 22–23); Јорданес бележи да „многобројни народ Венета“, премда се начелно деле на Словене и Анте, „сада мењају имена према различитим родовима и местима“ (...ab ortu Vistulae fluminis per immensa spatia Venetharum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur, principaliter tamen Slave- ni et Antes nominantur..., JORDANES: 62–63); „народи Словена и Анта“ се помињу и у Маврикијевом Стратегикону крајем VI и почетком VII века (Τὰ ἔθνει τῶν Σκλάβων καὶ Ἀντῶν..., MAURICII STRATEGICON: с. XI.4, р. 370.3 sq.). Према томе, подела Словена и Анта на племена била је давнашња појава која је постојала још у њиховој прапостојбини, те би ту требало и тражити зачетке словенске етнонимије.

Први пут се имена неких од тих племена појављују у спису Чуда светог Димитрија, при опису велике словенске најезде на Илирик и опсаде Солуна из 614–616. године: „за епископата блажене успомене Јована, подиже се народ Словена, неизмерно мноштво састављено од Дрогувита, Сагудата, Велегезита, Вајунита, Верзита и осталих народа“ (...τῶν Δρογουβιτῶν, Σαγουδατῶν, Велеγεζιτῶν, Βαῖουνιτῶν, Βερζιτῶν καὶ λοιπῶν ἔθνῶν, MIRACLES: II.1, р. 175; БАРИШИЋ 1953б: 85–95; ВИИНЈ I: 186–194; SSS I: 108–109, 379–380, 389; V: 18; VI: 296–297, 357–358; Свод, II: 191–193; Живковић 2002: 184–262). Дроγουβίται, одн. Драγουβίται, како њихово име бележи састављач Чуда светог Димитрија, помињу се и у каснијим изворима као Дроуγουβίται, Драуаβοῦντοι, Драуоβοῦντοι, а њихово подручје као Дроуγουβιτία, Дроуγουβιτεία, Дроугоβητεία, Дουργαβιτία, Дроуγουβιτική ἐξουσία (САМИНАТА: 8; ΝΟΤΙΤΙΑΕ: No 7.299, 9.185, 10.218, 13.228, 824, 827; АСТЕС DE LAVRA I: No 1, pp. 85–91; СНОМАТЕНУС: No 81.91, 94.27–28). Због различитог записивања тог имена у различитим, а каткад чак и у истом извору или у истој врсти извора, у науци се јавило и мишљење да су у питању различита племена, једно које би се звало *Дроувиџи* (или *Друјовиџи*) и живело у Македонији и друго које би се звало *Драјувиџи* (*Драјовиџи*) из Тракије (ВИИНЈ I: 186–188, нап. 3; VASMER 1941: 177; Живковић 2002: 253–255; ЦВЕТКОВИЋ 2017: 195, нап. 1014). По среди је, међутим, била само различита репродукција од стране грчких писаца словенског тврдог полугласа који се јавља у том имену. Прасловенски облик који стоји иза свих наведених

грчких облика гласио је **Dręgvitji* (Трубачёв 1974: 55, 59), а грчки писци су словенски полуглас ђ, не могавши га тачно изговорити и записати на грчком, изговарали и записивали на различите начине, помоћу грчких самогласника о, ου или α (Коматина 2016: 84, нап. 2). Име тог јужнословенског племена је у несумњивој вези с именом источнословенског племена познатог Порфиригениу као Δρουγούβιται (DAI: 9.108), а из руских летописа као *Дрејовичи* (ПСРЛ I: 6, 10–11; Трубачёв 1974: 62; Константин Багрянородный: 330–331). Савремени српски облик тог имена гласио би *Дрјовићи*. Источнословенски „Дрговићи“ су живели у мочварном подручју око реке Припјат, десне притоке Дњепра, а како археолошки налази сведоче, потицали су од Дулеба, који су живели у Волињу, са западне стране поменутих Припјатских мочвара (ПСРЛ I: 11–13; Седов 1995: 30, 35, 360–363, 373, 380). Управо по тим мочварама они су добили и своје име, од прасловенске речи **dręgva*, „мочвара“, која је, опет, стара позајмљеница из балтских језика (лит. *dreguva* = „мочвара“; Трубачёв 1974: 62; ЭССЯ 5: 139; Седов 1995: 152–153).¹ С обзиром на то да таква реч у читавом словенском свету постоји само у говорима јужне Белорусије и северне Украјине (Белорус. *дрегва*, укр. *драгва*, *дрягва*, Трубачёв 1974: 62), јасно је да су и јужнословенски Дрговићи својим пореклом морали бити везани за исти простор за који и њихови источнословенски имењаци.²

Племе које аутор Чуда светог Димитрија назива Σαγούδατοι, а исто тако и Јован Каминијат (САΜΙΝΙΑΤΑ: 8), помиње се у каснијим изворима и као Σαγούδαοι, а њихово подручје се у једној епископској notiцији назива Σαγούδαρεία (ALEXIAS: 15.2; CARILE 1965: 252; NOTITIAE: No 13.828). Словенски облик њиховог имена по свој

¹ У SP 4: 222–223; 5: 139, као исправан се наводи облик **dręgy*, *dręgve*, па се и сам етноним реконструише као **Dręgvitji*. Међутим, у том случају би у каснијим руским летописима источнословенски Дрговићи били забележени као **Дрјовичи*, а не *Дрејовичи*. Такође, такву реконструкцију не допушта ниједан од наведених облика у којима је забележено име јужнословенских Дрговића.

² У науци се истиче како су источнословенски Дрговићи били новообразовано племе формирано на подручју Припјата после VII века, након досељавања из Волиња, те да нису били у вези с јужнословенским Дрговићима, који су по имену забележени већ почетком VII века на Балкану (Седов 1995: 152–153). Ипак, јужнословенски Дрговићи су своје име могли да донесу само с простора с кога су потекли и источнословенски Дрговићи, те је нека веза у пореклу између њих морала да постоји.

прилици није могао бити знатно другачији од оног забележеног у грчким изворима. Евентуално је грчко α могло представљати словенски глас *o*, а грчко ου бити вокализација словенског тврдог полугласа, па бисмо добили **Sogʷdati*, али би етимологија тог назива остала нејасна (Vasmer 1941: 177; ВИИНЈ I: 188, нап. 4).³ Као и Дрговићи, и они су живели у залеђу Солуна (Живковић 2002: 194–196; Цветковић 2017: 195).

Βελεγεῖται, Βελεγεῖται су, с друге стране, живели у Тесалији, око градова Тебе (Фтиотидске) и Димитријаде и Волоског залива (Miracles: II.4, p. 214; Баришић 1953б: 107; ВИИНЈ I: 188, нап. 5; Живковић 2002: 196; Цветковић 2017: 193–194). Премда касније Теофан њихово подручје назива нешто другачије, Βελζητία (Theophanes: 473–474), и њихово име је по свој прилици гласило врло слично облику у коме је забележено на грчком. Ту, међутим, треба имати у виду чињеницу да се у прасловенском језику *g* испред предњег вокала није могло одржати а да не подлегне палатализацији, тако да у овом случају грчко γε по свој прилици треба читати као *je*. Тиме се долази до облика **Velejeziti*, тј. *Велејезићи*, што би био облик патронимног карактера, изведен из личног имена *Βελεγεῖζας (**Velejeza*/**Veleježa* (?), Vasmer 1941: 85–86), које би имало аналогију у код Агатије забележеном имену византијског заповедника антског порекла Δαβραγέζας (**Dobrojeza*/**Dobrojěza*, Agathias: 91, 111–112, 145). У каснијим изворима – уговору цара Алксија III Анђела с Млечанима из 1198. и у Partitio Romaniae из 1204. године – помиње се извесна provincia Velechativae, ἐπαρχία Βελεχατουίας, негде на простору Тесалије (Tafel–Thomas I: 265, 279; Carile 1965: 222.114, 285). У науци је тај топоним најчешће довођен у везу с Велејезићима (Tafel 1849: 27, n. 39; Tafel 1849: 55, n. 97; ВИИНЈ I: 188–189, нап. 5; Живковић 2002: 196, нап. 550). Међутим, осим што је њихово име и поменути топоним тешко повезати лингвистички (Carile 1965: 285, сматра да је *vele-* ту заправо метатеза од *leve-*), ту је и чињеница да се у оба поменута акта помиње и episkopsis Dimitriadis, ἐπίσκοπος Δημητριάδος, pertinentia imperatricis... Demetriada (Tafel–Thomas I: 265, 279; Carile 1965: 221.111–222.112), на чијем су подручју стари

³ У словенском језику суфикс **-atъ* се често користи за грађење придева од именица, као „богат“, „окат“, „рогат“, „косат“, „плећат“ итсл.

Велејезићи заправо живели. Етимолошка веза између њиховог имена и тамошњег топонима Велестино није извесна (VASMER 1941: 108).

О племену које писац Чуда светог Димитрија назива Βαϊουνηται и њиховој земљи која се налазила у северном Епиру, а чије се име кроз векове у изворима бележи на различите начине – као Βαγενητια, Βαυνηητια, Βαγονειτεια, Βαγονιτεια (Βαυγονειτεια или Βαυγονιτεια), Βαγενητια, Βαγενετια, Βαγεντια..., односно Vagenetia, Bagenetia, Vaginitia, Bagenitia, Vagenesia – изнета је претпоставка да сви ти различити облици не представљају ништа друго до покушаје да се на одговарајући начин на грчком и латинском напише словенска група *jь*, те да је њихово словенско име готово сигурно гласило **Vojniti*, дакле *Војнићи* (VASMER 1941: 20–21; ВИИНЈ I: 189, нап. 6; Трубачёв 1974: 55; Живковић 2002: 197; Коматина 2016: 84 sq., нап. 2).

Најзад, последње племе које се помиње у Чудима светог Димитрија аутор бележи као Βερζηται, а нешто касније и Теофан помиње њихову земљу – по имену Βερζητια (THEOPHANES: 447; Баришић 1953б: 85; ВИИНЈ I: 189, нап. 7). Ту по свој прилици грчко ε стоји за словенски меки полуглас, па је њихово име највероватније гласило **Vьrzi*, потоње **Vьrzi*, односно *Брзићи*. Заменом суфикса **-itjь* суфиксом **-jakъ* то име је одиста могло дати мн. облик *Брсјаци* (< **Брвзъ- + -jakъ*), како се називају становници северозападне географске Македоније, између Битоља, Прилепа, Кичева и Велеса (SMILJANIĆ-BRADINA 1931: 81–96; Живковић 2002: 197–198; Цветковић 2017: 197–198).

У Чудима светог Димитрија помињу се још два словенска племена, од којих је једно живело на реци Рихиос (Ῥήχιος < Ῥυχίνος) на Халкидици, а друго на доњој Струми. За њих су се у науци усталили називи *Ринхинци*, *Ринхини* или *Ринхињани*, односно *Сѡримонци* или *Сѡрумљани* (Баришић 1953б: 106–125; ВИИНЈ I: 198–211, посебно 200, нап. 33; SSS IV: 629–630; V: 441–442; Живковић 2002: 194, 211–224; Цветковић 2017: 196–197), иако их аутор редовно назива само „Словенима с Ринхина“, односно „Словенима са Струме“ (Σκλαβίνοι... οἱ ἀπὸ τοῦ Στρουμῶνος καὶ Ρυχίνου, MIRACLES: II.4, pp. 208–221; Баришић 1953б: 106–109; ВИИНЈ I: 198–211; само на једном месту Словени с Ринхина се називају Ῥυχίνοι). И једна од византијских кратких хроника бележи поход цара Константина VI 797. године против „Словена на Струми“ (ἐπολέμῃσεν μετὰ τῶν

Σκλάβων εἰς τὸν Στρυμόνα, ΚΛΕΙΝΧΡΟΝΙΚΗΝ I: No 2.16, p. 49), док Јован Каменијат, описујући арабљанско освајање Солуна 904. године, говори о Словенима који су били под управом стратега Солуна и оних под управом стратега теме Стримон, користећи назив „Стримонци“ (Στρυμονῖται) искључиво као ознаку за поданике стратега Стримонске теме (САΜΙΝΙΑΤΑ: 38). „Архонтија Словена“ (Σκλαβοαρχοντηα) помиње се у оквиру Стримонске теме и средином XI века (ΑΣΤΕΣ Δ'ΙΥΙΡΟΝ II: No 35, p. 104; КРСМАНОВИЋ 1995: 69–76). Према томе, није било словенских племена која су се називала *Ринхинцима* и *Сѝримонцима*. Словенске групе насељене на рекама Рихију и Струми очито нису представљале компактне заједнице које су своје име донеле са собом из прапостојбине, попут осталих племена о којима се говори у Чудима светог Димитрија, а нису биле ни локални огранци неког од њих. Оне су биле састављене од припадника различитих словенских племена који су се након коначног размештања по јужном делу Балканског полуострва сместили дуж поменутих река и организовали на територијалној основи, користећи се именом Словени као заједничким изразом свог идентитета (Живковић 2002: 194).⁴

Источно од Струме, у долини реке Месте и на јужним обронцима Родопа живело је још једно словенско племе, које се у изворима наводи као Σμολεάνοι, Σμολένοι, Σμολαίνοι (INSCHRIFTEN: No 14, pp. 165, 171–174; ΝΟΤΤΙΑΕ: No 7.618, 9.492, 10.582, 13.632; ΑΛΕΞΑΝΔΡΉ ΛΑΒΡΣΚΙΉ 1902: 126; GAUTIER 1984: 129; ΣΧΟΝΙΑΤΕΣ: 513, 534; ЦВЕТКОВИЋ 2017: 198, 203). Јасно је да је словенски облик тог имена гласио **Smolĕne*, тј. *Смолени* или *Смољани* (ТІВ 6: 451; ТРУБАЧЁВ 1974: 55, 6; SSS V, 319–320). Њихово име доводи се у везу с именом познатог руског града Смоленска, па се и њихово порекло повезује с оснивачима и житељима тог града, за које се из руских летописа поуздано зна да су припадали великом источнословенском племену

⁴ Један од главних протагониста догађаја из 674–677. године (MIRACLES: II.4, pp. 208–221) јесте кнез Словена с Рихија по имену Περβοῦνδος. Његово име се у литератури често преузима у словенском облику Првуд (Баришић 1953б: 106–125; ВИИИЈ I: 198–211, посебно 199, нап. 32; Живковић 2002: 208, 211–215, 217, 225). Ипак, јасно је да се иза грчког облика забележеног у извору крије прасловенски облик **Perbŭdъ* (VASMER 1941: 289), што би после метатезе ликвида и деназализације у српском гласило *Пребуг*, што одговара и облику који користи средњовековни словенски преводилац Чуда светог Димитрија (ВИИИЈ I: 199, нап. 32).

Кривића (ПСРЛ I: 10). Стога је О. Н. Трубачов био склон да у Смољанима препозна подгрупу Кривића (ТрубачѢв 1974: 62). Међутим, град Смоленск (*Смоленскъ* < *Смољньскъ*, код Порфирогенита Μιλνίσκα, DAI: 9.6) је добио име по реци Смолни, на чијем ушћу у Дњепар је подигнут (SSS V: 320.), а име *Смољани* (*Смољняне*), које се једанпут користи у првом руском летопису, употребљено је ту само као назив за становнике града Смоленска (ПСРЛ I: 231). Према томе, источнословенско племе по имену *Смољани* није ни постојало, те јужнословенске Смолене и град Смоленск повезује само етимологија њиховог назива, од прасловенске речи „смола“. С друге стране, није искључена веза између јужнословенских Смолена и западнословенског полапског племена познатог из франачких извора IX века као *Smeldingi*, *Semeldinc* (MGH, SS I: 195–196, 309, 354), *Smeldingon* (у спису Баварског географа, Баварска државна библиотека /*Bayerische Staatsbibliothek*/ у Минхену, ms. Clm. 560, f. 149^v: <<http://daten.digital-sammlungen.de/0007/bsb00079145/images/index.html?id=00079145&groesser=200%&fip=193.174.98.30&no=&seite=320>> 16. 05. 2018), чије се име у литератури углавном преузима у облику *Смоленци* (SSS V: 318–319).

На подручју Родопа налазила се и Βελικεία, чије име у епископским notiцијама Цариградске цркве носе две епископије, једна у митрополији Филипопоља, друга у митрополији Филипа (NOTITIAE: No 7.593, 616, 9.464, 490, 10.551, 580, 13.601, 630), а чији су епископи познати и с печата (SCEAUX V/1: No 714; V/3: No 1775), као и из једног акта папе Иноћентија III (PL 216: 585). У науци се сматра да је у питању словенски топоним, од речи „велика“, и да се ради о подручју неког словенског племена сличног имена, које је у црквеном смислу било подељено између две епископије у две различите митрополије (LEMERLE 1945: 258–260; SCEAUX V/1: 540–541; ТИВ 6: 197–198), тим пре, ако је, замислимо ли венац Родопа као границу јурисдикције Филипопољске и Филипске митрополије, један део тог племена насељавао његове јужне, а други северне обронке.⁵

⁵ У оквиру Филипопољске митрополије постојала је и епископија τῶν Βουκοῦβων (MANSI XVII: 376 B; NOTITIAE: No 7.594, 9.465, 10.552, 13.602; ТИВ 6: 223), за коју је изнето мишљење да је такође представљала епископију једног словенског племена – *Вучића*, *Вучјака* (Живковић 2002: 251). Међутим, то мишљење није оправдано, пошто је у то време актуелни старословенски облик речи „вук“ гласио *vľvkъ*.

У својој колонизацији Балканског полуострва почетком VII века Словени су доспели и далеко на његов југ – на Пелопонез.⁶ Од више словенских племена настањених на Пелопонезу, у изворима су забележена имена два – Ἐζερῖται и Μηλιγγοί, који су живели „према Лакедемонији и Елосу“, на обе стране „горе Пентадактил“ (тј. Тајгета), једни с једне, други с друге стране (DAI: 49.1–75, 50.1–70; ВИИНЈ II: 69–74; SSS II: 334; III: 259; Живковић 2002: 131 sq.; Коматина 2009: 27–52; Цветковић 2017: 195–196, 198–200). Ἐζερῖται су свакако прасловенски **Ezeritji*, тј. *Језерићи*, или, ако у суфиксу -ῖται препознамо грчки наставак за грађење етника, **Ezerjane*, тј. *Језерјани*, названи по топониму Ἐζερός, Ἐζερά, словенском називу за антички Ἐλος („мочвара“) у Лаконији, где су по свој прилици обитавали (VASMER 1941: 167; GEORGACAS 1950: 327–330; ODB II: 772; Живковић 2002: 108, нап. 221, 131 sq.).⁷ С друге стране, етимологија имена Μηλιγγοί, које се за разлику од Језерића помиње и у познијим изворима у облицима Μελιγοί, Μελιγγοί и у литератури најчешће преузима у облику *Милинзи*, *Мелинзи*, није јасна (VASMER 1941: 170; GEORGACAS 1950: 302–327; ODB II: 1334–1335; Живковић 2002: 108, нап. 221. са старијом литературом, 131 sq.). Најисправнијим се, ипак, чине тезе које у основи препознају прасловенски придев **milъ*, „мио“, те би словенски облик њиховог имена био **Milenki* > **Milenci* (с обзиром да у грчком -γγ може преносити и групу -nk, а не само -ng, као Franci > Φράγγοι), које би могло бити у вези и с именом западнословенских Милчана (*Milzane*, *Milciani*, *Milzeni*, *Milcini*, *Milcienti*, *Miltizieni*, SSS III/1: 256–257). Чињеница да се топоними који се могу довести у везу с њиховим именом срећу и у другим деловима Грчке, изван Пелопонеза (Μελίγγοῦς и Μιλίγγοί у Епиру, Μελίγγοβα у Етолији, Μέλιγος у Тесалији, VASMER 1941: 41, 72, 94), упућује на закључак да су они, за разлику од Језерића, донели своје име из прапостојбине. С друге стране, топонимија Пелопонеза открива на њему и трагове присуства припадника неких других словенских племена, попут Срба, Хрвата,

⁶ Словенска владавина већим делом Пелопонеза, за коју се традиционално држи да је трајала 218 године, од 587. до 805. године, у ствари је почела првих деценија VII века (Живковић 2002: 43–158).

⁷ У једном акту из 1340. године помиње се епископија τῶν Ἐζερώων (АСТА ЕТ ДИПЛОМАТА I: 218), која свакако одговара епископији τοῦ Ἐλους познатој из епископских notiција (NOTITIAE: No 7.555, 9.414, 10.496, 13.539, 21.121).

Кривића (Χάρβατι у Аργοлиди, Σερβοτά у Трифилији, Σέρβον, Σέρβου, Σέρβια, Σέρβοι у Аркадији, Ζερμλίστα, Ζερμλίσια, Κριβίτσα у Месенији, Ζερμλίτσα у Лаконији, VASMER 1941: 127, 149, 158, 162–163, 168), тако да се може рећи да су нам историјски извори сачували помен само малог дела словенских племена која су обитавала на Пелоповом острву.

Име Срба забележено је у историјским изворима већ 631. године, у франачкој Фредегаровој хроници, у облику *Surbii*, али се тај податак односи на њихов северни огранак, који се у то време населио на реци Лаби у Германији (*Dervanus dux gente Surbiorum, que ex genere Sclavinorum errant*, MGH SS rer. Merov. II: 155). Већ 691/692. године у актима Трулског сабора забележен је и епископ τῶν Горδοσέρβων у малоазијској провинцији Витинији, где су живели Срби које је мало пре тога цар Јустинијан II преселио тамо из околине Солуна (КОМАТИНА 2014b: 33–42). Оба облика, и латински и грчки, скривају прасловенско **Srbъ*, које је имало функцију колектива (Бошковић 1978: 23; SCHUSTER-ЏЕВЌ 1985: 851–856). Почетком IX века у франачким летописима Срби се, и северни и јужни, једнако називају *Sorabi* (Полапски Срби – MGH, SS I: 163, 193, 203, 208–209, 214, 350, 353, 356–357, 366–367, 370–372, 380–381, 387, 393, 413, 418, 436; балкански Срби – ИВДЕМ: 209–210, 358), што би представљало покушај адекватног бележења словенског *Sr̥bi* < **Sr̥bi* са слоготворним *p*, што је франачким летописцима могло звучати као **Sr̥r̥bi*.⁸ Најзад, средином X века цар Константин VII Порфирогенит користи за Србе и њихову земљу називе Σέρβλοи и Σερβλία (DAI: сс. 29–36; VITA BASILII: сс. 52.8, 54.3; DE CERIMONIIS: 691), који одговарају старосрпским облицима *Sr̥bl̥i*, *Sr̥bl̥e* (PKCC III: 147–151; Скок 1973: 315–316; Бошковић 1978: 23–25; Лома 1999/2000: 93, 96; ИДЕМ 2013: 205–206), на супрот у грчком уобичајеном Σέρβοι, Σερβία (ODB III: 1871), из чега би се могло закључити да је цар своје податке о Србима добио управо од њих самих.⁹ Етимологија имена **Srbъ* је нејасна и изазвала је много различитих тумачења, укључујући и

⁸ Иста појава по свој прилици стоји и иза облика *Серебъ* у коме је српско име забележено у првом руском летопису (ПСРЛ I: 6).

⁹ Интересантна је чињеница да и град Сервију у близини Солуна, у коме су се према причи коју је он забележио Срби најпре населили по доласку на Балкан, Порфирогенит назива τὰ Σέρβλια (DAI: 32.11), док је у свим другим грчким изворима већ од IX–X века његово име τὰ Σέρβια (ODB III: 1882).

она о његовом несловенском, тј. сарматском (иранском) пореклу, од сарматског племена Σέρβοι које у II веку помиње Клаудије Птоlemeј, а које би касније било славизирано у словенској или антској средини (ВИИНЈ II: 48, нап. 150; SCHUSTER-ŠEWС 1985: 851–856; Се-дов 1995: 83, 124–126, 331–335; Лома 1999/2000: 93; МАЙОРОВ 2006: 93; Лома 2013: 206–207). Међутим, чињеница је да нема никаквих података који би говорили о таквом историјском развоју, тако да се исправнијом чини словенска етимологија српског имена, која у основи **sъrbъ* препознаје значење „потомак, наследник“, очувано до краја средњег века у старопољској речи „*pasierb, pasirb*“ = „посинак“, „пасторак“, „признати ванбрачни син“ (SSS V: 135; SCHUSTER-ŠEWС 1985: 851–856; ВаЊkowski 2000: 407). Групе Срба насељене у приобаљу Јадранског мора – Дукљани, Травуњани, Захумљани, Неретљани, касније и Конављани – понеле су називе изведене из географских појмова, те је њихова етимологија добро позната (Лома 1999/2000: 91–97; о њиховом српском идентитету, cf. DAI: 33.8–10; 34.3–5; 36.5–7; Коматина 2014: 33–46; Коматина 2015: 11–21). Према Порфиригени-титу, породица захумског кнеза Михаила потицала је „од некрште-них житеља с реке Висле, званих Λιτζικη (*Личићи?*; DAI: 33.16–19; Лома 1999/2000: 92, узима да је исправан облик Διτζικη (*Дичићи*); ВИИНЈ II: 60, нап. 210; SSS III: 82)“, што је очито било једно од малих прасловенских племена чији су се припадници током словенских сеоба прикључили Србима, али су њихови потомци и више векова касније још увек памтили своје давнашње порекло.¹⁰

Хрвати у Далмацији се у историјским изворима IX и X века помињу у латинским облицима *Chroati, Croati, Crouati* (CD I: 4, 23, 34, 37), и код Константина Порфиригенига у грчким облицима

¹⁰ Сам кнез Михаило је, према Порфиригениту, био син τοῦ Βουσεβουτζη (DAI: 33.16–17), што се у литератури често преводи патронимиком *Вишевић* (ИСН I: 157–160, 189; Живковић 2002: 375 sq.; Благојевић: 13, 34–35, 61–63, 81–82, 207). Међутим, јасно је да Порфиригениг на том месту бележи име његовог оца, које је на грчком у номинативу гласило Βουσεβουτζης, што се преводи с *Вишеџа* (ВИИНЈ II, 60) или *Vyšebudъ*, присвојна форма од *Vyšebudъ* (Лома 1999/2000: 120). Међутим, *Vyšebudъ* би у то време још увек било *Vyšebudъ*. Можда би боља алтернатива било словенско *Vyševъсь* < *Vyševъсь*, где би грчко ου замењивало словенски полуглас њ, који би се на том месту појавио уместо њ као последица изједначавања полугласа, као у случају имена Κλωνί-μπος = *Klōnimirъ* < *Klъnimirъ* (Лома 1999/2000: 130–131).

Χρωβάτοι, Χρωβατία (DAI: сс. 29–33, 35; VITA BASILI: сс. 52.8, 54.3; DE SERIMONIS: 691). Делови Хрвата помињу се у раном средњем веку и у другим деловима словенског света – pagus Chrouuat/Crouuati/Crauuati/Croudi у Карантанији (Kos II: No 401, 407, 466, 513), „Chrowati et altera Chrowati“ у Чешкој (у повељи о оснивању Прашке епископије из 973, MGH, SS rer. Germ. N. S. II: 138; у опису Германије у староенглеском преводу „Историје против пагана“ Павла Орозија из времена краља Алфреда као Horigti, Horoti, BATELY 1980: 13),¹¹ Хрватиџе, Хрваџиџе у Галицији (ПСРЛ I: 6, 12, касније Хорваџиџи, Исто: 29, 122). Сви ти облици репродукују словенско *Xrvati* са слоготворним *p* (PKCC III: 434–435; Скок 1971: 690–692; SSS I: 247–248), проистекло из ранијег прасловенског облика **Xьrvati* (Лома 1999/2000: 93–94), који је оставио трага у словенској топонимији Грчке (Χαρβάτι, Χαρβάτιον у Атици и на Пелопонезу, Χαρβάτα на Криту, VASMER 1941: 123, 127, 175), што је поуздано сведочанство о његовој употреби у време словенске колонизације Балканског полуострва почетком VII века и о томе да су и Хрвати учествовали у њој, насупротив тезама које њихов долазак у Далмацију стављају у крај VIII века (MARGETIĆ 1977: 5–84). Етимологија тог назива такође је спорна и била је предмет многих домишљања, од којих су нарочито запажена она о његовом несловенском, сарматском пореклу и каснијој славизацији Хрвата међу Антима и Словенима (ВИИНЈ II: 38, нап. 116; Седов 1995: 83, 124–126, 321–327, 364–363, 374; МАЈОРОВ 2006: 85–94; BORRI 2011: 214–215, п. 42; Лома 2013: 207). Објашњење које је забележио Константин Порфиригенит, да „Хрвати“ значи на словенском језику „они који имају много земље“ (DAI: 31.6–8), најчешће се одбацује (BORRI 2011: 215, п. 42). Међутим, чињеница је да словенски језик познаје суфикс *-atъ* како у придевима („богат“, „окат“, „рогат“ итд.), тако и у етнонимији (нпр. Сагудати), а исто тако и основу **xrvъ* < **xьrvъ*, у имену *Хрвое* (PKCC III: 435), док и сам Порфиригенит у причи о досељавању Хрвата зна и за лично име „Хрват“ (Χρωβάτος, DAI: 30.65), у каснијем средњем веку *Хрваџиџинь* (PKCC III: 434), што словенску етимологију њиховог имена чини сасвим извесном.

¹¹ Ново издање староенглеског превода Орозија ми је било на располагању љубазношћу колеге Александра Савића, на чему му се овом приликом захваљујем.

У изворима се на простору античке Далмације помињу и Guduscani, Goduscani (MGH, SS I: 205–206; MGH, SS II: 624–625), којима је владао Борна, између 819. и 821. „dux Dalmatiae atque Liburniae“ у име франачког цара (MGH, SS I: 205–206, 208–210). Њихово име је очигледно изведено из словенског топонима **Gǫtvska*, коју помиње и Порфиригенит као једну од хрватских жупа у облику Γουτζησκά, данашња Гацка (DAI: 30.94; Лома 1999/2000: 98; Граџанин 2012: 51–55), уз помоћ латинског суфикса *-anus*, који означава територијалну или локалну припадност, те би то заправо био латински назив за „жителие Гацке“.¹² Они се сами сасвим сигурно нису звали *Гудускани* нити *Гудушчани* < **Gǫtvsk-* + *-jane* (Граџанин 2012: 51–68, са старијом литературом), јер се у словенском језику не граде етноними који у себи садрже суфикс *-vskъ* као део основе,¹³ већ понајпре **Gǫtane*, **Gǫtsci*, ако је судити по касније забележеним присвојним облицима *iaīānски* < **gǫtǫnъskъ*, *iaīāчки* < **gǫtǫčкъ* < **gǫtǫčъskъ*, *iaчки* < **gǫčъskъ* < **gǫtǫčъskъ* (Клајс 1902: 9–15; Скок 1971: 541–542; Лома 1999/2000: 98).¹⁴ Они би очито били део Хрвата, јер је према Порфиригениту „жупама Гацком, Ликом и Крбавом“ владао „њихов (тј. хрватски) бан“ (ὁ βασιλεὺς αὐτῶν, sc. τῶν Χρῶβᾶτων, DAI: 30.93–94).¹⁵

Словени који су се населили на подручју Источних Алпа и њихова земља јављају се од средине VII века у изворима као Carantani, Carentani, Carontani, Carentini, Karentani, Karintani, Quarantani, а њихова земља као Carantanum, Carentanum, Caruntanum, Carantana, Carentana, Carintana, Karantana, Karentana, Karintana, Charanta, Carenta, Charentariche, Charintariche, Karintriche, Carenatania, Carintania,

¹² Забележени латински облици Guduscani, Goduscani би указивали на словенски облик **Gǫdъska*, са *g* уместо *ī* и тврдим полугласом из њега, тамо где би морао да буде меки, али би то могла да буде само последица начина на који је тај топоним звучао у ушима Франака.

¹³ У словенским језицима етноними изведени из топонима формираних помоћу суфикса *-vskъ* никада не садрже тај суфикс у себи, нпр. *Смолњнскъ* > *Смолњняне*, *Полоша* > *Полошнскъ*, *Полочане* (ПСРЛ I: 6, 231), *Поље* > *Polska*, *Polaci* итд.

¹⁴ Облик једине мушког рода, према крајем средњег века забележеном облику женског рода *Gatanka* (Скок 1971: 542), пре би гласио **Gǫtaninъ* него **Gǫtanъsv*. Облик *Гачани* < **Gǫčani* < **Gǫtǫčani* < *Gǫtsci* би евентуално могао да се узме као одговарајућа савремена форма њиховог имена (Граџанин 2012: 51).

¹⁵ У новијој литератури они се сматрају посебном скупином у односу на Хрвате (Граџанин 2012: 58–61).

Charentania, Carenthia, Carinthia, Charinthia, Karintia, Karinthia итд. (уп. према индексу, Kos I: 390; II: 451–452), у првом руском летопису се помињу као *Хоруџане* (ПСРЛ I: 6). Сви ти облици упућују на прасловенско **Korotanjъ* и од њега изведен етноним **Korotanjъ* (једн. **Korotanjъ*). У питању је географски појам, назив за подручје Госпосветског поља (нем. Zollfeld) и тамошњи град данас познат као Крнски град (нем. Karnburg), а у раном средњем веку као Carantanum, Carantana, Karantan (Kos II: No 290–292, 296, 368–370, 460, 473, 482; Lutnar 2008: 86–87), где се, у близини античког Вирунума, налазило политичко средиште алпских Словена и камени престо њихових кнежева. Павле Ђакон, први који, у вези с догађајима из око 664. године, помиње „Sclavorum gentem in Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum“ (Kos I: No 178), погрешно доводи тај топоним у везу с античким градом Карнунтумом, који се налазио на Дунаву, неколико километара низводно од Виндобоне (Беча).¹⁶ Пошто су, дакле, били племе образовано на територијалној основи након насељавања Словена у Источним Алпима, то су Карантанци, или боље *Коруџанци*, били састављени од припадника различитих словенских племена, од којих су у историјским изворима и топонимији остали трагови Хрвата и Дулеба (pagus Chrouuat/Crouuati/Crauuati/Croudi у Корушкој, Dudleipin/Tudleipin/Tudeleipin, comitatus Dudleipa у Доњој Штајерској, Kos II: No 163, 172, 296–297, 401, 407, 460, 466, 473, 482, 513). Та различита словенска племена насељена у Источним Алпима су се најпре међусобно повезала на заједничкој словенској основи и по свој прилици се у почетку називала заједничким словенским именом. Крајем VI и у првој половини VII века тај простор се назива „Словенска провинција“, „Словенска крајина“ (Sclavorum provincia, marca Vinedorum, Kos I: No 112, 164).¹⁷

¹⁶ Иако је идентификација Carantanum-а и Карнунтума очито нетачна, етимолошка веза Carnuntum/Car(n)untum > **Korotъ* би се могла успоставити, пошто и поједини рукописи Анала Франачког краљевства бележе назив тог античког града и у облицима Carnutum, Carnotum (MGH, SS I: 192.24), док у неким рукописима Хронике Регина из Прима, који и сам преузима ту идентификацију, стоји и облик Caruntum (Ibidem: 589.16), што показује да се једно од два „n“ у њему могло изгубити у говору.

¹⁷ У изворима се налази податак да су у другој деценији VII века фурланске војводе потчинице „земљу Словена звану Зелија“ (Sclavorum regionem quae Zelia appellatur, Kos I: No 146.) У науци се најчешће сматра да се то највероватније

Тек од средине VII века они почињу да развијају заједнички карантански/корутански идентитет заснован на локално-географској основи (Kos I: No 178, 182). Један део источноалпских Словена населио се и у изворишном делу реке Саве, у земљи званој Carneola, Carniola, patria Carnium, patria Carnech, по граду Крању (антички Carnium, од чега прасловенски **Kornъ* > *Kraňь*), касније Creina, Chreine (Kos I: No 182, 215; II: No 444–445, 490). И у том случају се прво помиње Carniola, Sclavorum patria (Kos I: No 215), па тек касније по њој названи Carniolenses, Chreinarii, тј. *Крањци*, први пут почетком IX века (Kos II: No 61, 445, 490).

Они Словени који су се крајем VI века населили у старој римској Панонији, између Дунава на северу и Саве на југу, углавном у неколико мањих и међусобно удаљених група (Седов 1995: 117–121), и који су остали под аварском влашћу све до краја VIII века (Граџанин 2008: 24–39; Идем 2011: 119–14), називају се у латинским изворима наредног столећа, које су провели под владавином Франака, увек заједничким именом Словена (MGH, SS I: 191–192, 199, 216, 353, 355, 359; MGH, SS XI: 9–14; Kos II: No 20, 26, 38–39, 51, 92, 110, 150), а исти је случај и у првом руском летопису, где се и за њихову земљу користи назив „Словенска земља“ (ПСРЛ I: 25–28; Алимов 2016: 319–321). Одредница „панонски“ имала је искључиво географско значење, па је тако кнез Коцел у једној латинској повељи comes de Sclavis nomine Chezul (Kos II: No 174), а у Житију светог Ђирила „Коцль, кнезь панонскы“ (VC XV.8, CONSTANTINUS ET METHODIUS: 132), у првом руском летопису пак „Коцелъ князь... въ Пан(он)ии“ (ПСРЛ I: 28). Тај заједнички словенски идентитет они су изградили несумњиво током векова проведених под аварском владавином, колико због чињенице да је заједничка словенска припадност надилазила и превазилазила њихово различито племенско порекло,¹⁸ толико и због услова суживота с Аварима и у опозицији према њима (Алимов 2016: 296–321). Тај заједнички словенски идентитет је потом омогућио и бржу и потпунију интеграцију нових словенских скупина – Хрвата

односи на долину реке Зиље (нем. Gail) у срцу потоње Карантаније/Корушке (Граџанин 2008: 27). Међутим, то не изгледа вероватно, јер се тај топоним помиње под влашћу фурланских маркгрофова и првих деценија IX века (Kos II: No 78).

¹⁸ Од словенских племена насељених у Панонији у топонимији се могу препознати само трагови Дулеба (Граџанин 2008: 29).

из Далмације, Тимочана из доњег Подунавља, Корутанаца и Мораваца, који су се током IX века доселили на простор Паноније јужно и северно од Драве (DAI: 30.75–78; MGH, SS I: 205–206; MGH, SS XI: 9–11; Грашанин 2011: 160, 178–183). Панонски Словени северно од Драве нису одолели вековима угарске власти који су уследили након 900. године, али су они јужно од те реке сачували свој идентитет и словенско име као свој етноним до у модерно доба (Скок 1973: 281).

Према византијском хроничару Теофану, у доњем Подунављу је живело „седам словенских племена“ (Σκλαβινῶν ἔθνων τὰς λεγομένας ἑπτὰ γενεάς) и Северци (Σέβερεις), које су 680/681. године покорили Бугари, раселивши прве на запад према Аварима, а потоње на југ, према Ромејима, и наметнувши им данак и обавезу војне помоћи (Тнеорнанес: 359; SSS V:157–158; Коматина 2010b: 55–68). То што Теофан разликује Северце од „седам словенских племена“ није ни најмање случајно (Георгиев 2009: 155–157). Када су у питању Северци, јасно је да постоји нека веза између њих и из руских летописа познатих источнословенских Севераца (званих углавном колективом *Сѣверѣ*), тј. да се ради о два огранка једног истога племена (ПСРЛ I: 6, 10–13, 24; DAI: 9.108; SSS V: 175–179; Седов 1995: 153–154, 186–205, 363–365, 373–374). На основу археолошког материјала, источнословенски Северци се, заједно с Улићима и Тиверцима, сматрају потомцима Анта (Седов 1995: 186–205, 363–365), те би то важило и за јужнословенске Северце. Према томе, строго узевши, они и нису били Словени, већ Анти, те Теофан, када их разликује од „седам словенских племена“, чини исто што и Прокопије и други византијски писци VI века, који су правили јасну разлику између Словена и њихових најближих сродника Анта.

На простору западно од Бугара, где су они приликом свог досељавања сместили „седам словенских племена“, касније се у франачким изворима с почетка IX века јављају Timociani и Abodriti, qui vulgo Praedenecenti vocantur (MGH, SS I: 205–206, 209, 212–213). Што се тиче првих, јасно је да су у питању Тимочани, који су добили име по реци Тимок око које су живели, на простору од Гамзиграда до античких Акви, тј. од састава Црног и Белог Тимока до ушћа Тимока у Дунав (SSS VI: 83; Шпехар 2017: 233). На основу њиховог географског и политичког положаја почетком IX века било је могуће успоставити чврсту везу између њих и „седам словенских

племена“ с краја VII века, па је изнета могућност да се у њима препозна једно од тих племена (КОМАТИНА 2010b: 55–68). Међутим, с обзиром на то да је њихов назив географског порекла, могућа је и претпоставка да су они заправо били образовани од припадника поменутих седам племена након што су их Бугари покорили и раселили у подручју реке Тимок.

Abodriti, qui vulgo Praedenecenti vocantur (SSS III: 441–442; КОМАТИНА 2010b: 68–74),¹⁹ несумњиво су јужни огранак из франачких

¹⁹ За њих је у изворима наведено да настајују „Daciam Danubio adjacentem“, односно „adpositam in altera Danubii ripa Datiam“ (Einhardi Annales, MGH, SS I: 212–213; Einhardi vita Karoli imperatoris, MGH, SS II: 451), што су очито парафразе назива позноримске провинције Dacia Ripensis, која се налазила на десној обали Дунава, источно од Хомољских планина, на простору на коме су живели и поменути Тимочани (КОМАТИНА 2010b: 69–73). Ободрићи би живели северно од Тимочана, око локалитета Костол у подручју Кључа (ШПЕХАР 2017: 233). Међутим, у литератури и даље превладава мишљење да су они живели на левој обали Дунава, на простору данашњег Баната, или чак Бачке (КОМАТИНА 2010b: 70, п. 62, у новије време GRAČANIN 2011: 171; GEORGIEV 2014: 107–124; АЛИМОВ 2016: 316–317). То гледиште се темељи на тумачењу да поменута „Дакија која лежи поред Дунава“, односно „Дакија смештена на супротној обали Дунава“ означава стару римску провинцију Дакију из времена између цара Трајана и Аурелијана (106–271. година). Међутим, „провинција Дакија“ (provincia Dacia) тог времена није обухватала Банат, а поготово не Бачку и, не рачунајући њен југоисточни део између Дунава, Јужних Карпата и реке Олт, на страни окренутој према Панонској низији додиривала је Дунав само у планинском подручју између ушћа реке Караш и реке Черне (GUDEA 1979: 70, п. 19), где је у позном средњем веку постојала Северинска, а у рано модерно доба Лугошко-карансебешка бановина, која је тек 1658. године прикључена Банату, у оквиру тадашњег османског Темишварског ејалета (POROVIĆU 1904; TEIĆU 2002: 182–189). У перцепцији писаца раног средњег века Дакија је земља на супротној, варварској страни Дунава, карактеристична по томе што је са свих страна била окружена планинама, уп. „Dacia... ad coronae speciem arduis Alpibus emunita“, односно „corona montium cingitur“, „има само два улаза, један код Бута, други код Тапа“ (JORDANES: 27, 32, 62, 75, 116, 126). Те податке о положају Дакије преузима и Равенски космограф, који описује „прву и другу Дакију“ као „patriae spatiosissimae“ (RAVENNATIS ANONYMI COSMOGRAPHIA: 28, 202–205). Према опису Германије у староенглеском преводу Орозијеве Историје с краја IX века, „Дакија, у којој су прво били Готи“ је земља која се налази источно од земље Вислана на горњој Висли, VATELY 1980: 13. Дакле, античка Дакија је у раном средњем веку доживљавана пре свега као велика земља у варварској унутрашњости Европе, без нарочитог инсистирања на њеном подунавском положају. Франачки извори који говоре о франачко-аварским борбама у међуречју Дунава и Тисе у последњој деценији VIII века ниједном речју не спомињу Дакију, чак ни када пишу о повлачењу остатака Авара источно од Тисе (MGH, SS I: 177, 180–183, 222, 299, 302–303, 350–351; Kos I: No 278 sq.).

извора добро познатог западнословенског племена Ободрића (SSS III: 440–441). Ово место је значајно за питање етимологије њиховог имена, јер се каже да се они „обично (vulgo) зову Praedenecenti“, што би могло бити од латинског „praedae necantes“, „који убијају ради плена“, што се доводи у везу с прасловенским глаголом **ob(ъ)derti/ob(ъ)dъrati*, „одрати“, „отимати“, „пленити“ (Трубачёв 2003: 140–141). Према другој етимологији, име Ободрића се изводи из синтагме „*obъ Odrě*“, тј. „они који живе око Одре“ (Трубачёв 1974: 57), а друго име њиховог јужног, подунавског, огранка Praedenecenti се тумачи као искварени облик **Pridunajъ(s)ci*, тј. „они који живе крај Дунава“ (Лома 1993: 204–205; Идем 2018: 68). Ипак, колико год прва етимологија њиховог имена била проблематична, у њену корист би могао да сведочи германски облик њиховог имена, забележен у спису *Баварској љеоџрафа* као (Nort-, Oster-) Abtrezi (Баварска државна библиотека /Bayerische Staatsbibliothek/ у Минхену, ms. Clm. 560, f. 149^v: <<http://daten.digital-sammlungen.de/0007/bsb00079145/images/index.html?id=00079145&groesser=200%&fip=193.174.98.30&no=&seite=320>> 16.05.2018), а у староенглеском преводу Орозија као Afdrede (Вателу 1980: 13), на основу кога би се могло закључити да је слово „о“ у латинском облику Abodriti само ознака за словенски тврди полуглас, те би прасловенски облик њиховог имена гласио заправо **Obъdritji*. Стара теза по којој су Praedenecenti некакви словенски *Браничевци* не почива на чврстим аргументима, како етимолошким, тако ни географским или историјским.²⁰

На простору на коме је старија историографија налазила поману *Браничевце*, уз десну обалу Дунава око ушћа Велике Мораве, у изворима IX века се појављује једно друго племе – балкански *Морављани*. Они се помињу у спису Баварског географа као *Мерехани*

С друге стране, извори који описују бугарско поковање тих остатака Авара источно од Тисе неколико година касније нигде не спомињу Словене на том простору (Suida I: No 423: Βοῦλαροι, 438–484). Ни археолошка истраживања не пружају материјал који би могао да помогне у идентификацији словенских група присутних на простору Баната у првој половини IX века (Ота 2015: 198–199).

²⁰ До те претпоставке се дошло тако што је у имену Praedenecenti препозната основа „Predenetz“ и идентификована с именом Браничева, забележеним у каснијим латинским изворима – Brandiz (ZEUSS 1837: 614–615), а касније је указано да се у неким арапским изворима помињу извесни *Branicābīn* (MARQUART 1903: 140–141; cf. КОМАТИНА 2010b: 70–71, п. 62).

(Баварска државна библиотека /Bayerische Staatsbibliothek/ у Минхену, ms. Clm. 560, f. 149^v: <<http://daten.digital-sammlungen.de/0007/bsb00079145/images/index.html?id=00079145&groesser=200%&fip=193.174.98.30&no=&seite=320>> 16. 05. 2018), а у актима Фотијевог сабора из 879/880. године забележен је епископ Агатон τῶν Μωράβων (MANSI XVII: 373 D; ПИРИВАТРИЋ 1997: 173–199; КОМАТИНА 2010: 359–368; КОМАТИНА 2010: 74–78; КОМАТИНА 2016: 103–104; VEDRIŠ 2011: 47–85). Они су се сами вероватно називали колективом *Morava, као и Морављани у средњем Подунављу (ПСРЛ I: 6, 25–28), а тај облик се по свој прилици крије и у номинативу назива из титуле епископа Агатона – τὰ Μωράβα. Судећи по географском пореклу њиховог имена, а како је простор који су насељавали у периоду VII и VIII века, док су другом обалом Дунава доминирали Авари, био слабо насељен, то су се они по свој прилици образовали као заједница тек након пропасти Авара и нестанка аварске опасности крајем VIII и почетком IX века (о чему уп. ШПЕХАР 2007: 363–390; ИДЕМ 2012: 336–338, 351–352; ИДЕМ 2017: 225–235), од ранијег малобројног становништва и новодосељених припадника словенских племена из унутрашњости Балканског полуострва, да би већ средином IX века потпали под бугарску власт (ПИРИВАТРИЋ 1997: 189–190 sq.; КОМАТИНА 2010b: 74–78; ИДЕМ 2016b: 103–104).

*

Племенска подела међу Словенима постојала је, како је истакнуто на почетку, још у прапостојбини и била је позната већ и писцима средине VI века, Прокопију и Јорданесу. Међу словенским племенима која су се крајем VI и почетком VII века населила на простору Источних Алпа и Балканског полуострва налазио се низ оних чија су имена посведочена и у другим деловима словенског света – Срби, Хрвати, Дрговићи, Смолени/Смоленци, Ободрићи, којима би се можда могли прибројити и Миленци/Милчани. Поред њих, у топонимији тог простора остали су трагови још неких словенских племена познатих с других словенских простора – Кривића, Дулеба, па чак и Чеха (уп. топоним Γῆχοβα у Тракији, VASMER 1941: 232). Стога је јасно да корене тих словенских племена која су учествовала у колонизацији Источних Алпа и Балканског полуострва треба тражити у прапостојбини и да је до поделе унутар њих дошло

услед сеоба, било још у прапостојбини или негде током пута (Трувачев 1974: 48–67).²¹ Њима свакако треба придружити и племена попут Сагудата, Велегезића, Војнића и Брзића, који се помињу само на словенском југу, али су своје етнониме по свој прилици такође донели са собом. С друге стране, поједина словенска племена су образована након сеобе и насељавања на новим подручјима и понела су називе према географским појмовима с тих нових станишта. Међу њима су била она која су настала као локални огранци већих племена, попут Дукљана, Травуњана, Захумљана, Неретљана, Гатана, која су уз тај нови чувала и свој првобитни племенски идентитет. Поред таквих, постојала су и она која су образована на географској основи од различитих племена насељених на истој територији. У том случају, њихово повезивање и интегрисање почивало је пре свега на заједничком словенском идентитету, тако да се најпре јављају Словени са Струме и Рихија, Словени на Пелопонезу, „седам словенских племена“, Словени Паноније и Источних Алпа и сл. Тек касније се на тој словенској основи могао развити нови, локално-географски идентитет, као у случају Корутанаца, Крањаца, Језерића, Тимочана, Морављана и др. Такође, дешавало се и да се поједина племена након сеобе интегришу у састав неког другог, на том простору бројнијег и значајнијег племена и прихвате његов идентитет (нпр. Личићи). То све јасно указује на то да су различита словенска племена током, али и након сеоба поред свог засебног још увек имала и изражену свест о заједничком словенском идентитету. Он се може приметити и у касније време, кроз постојање још увек заједничких правних традиција, забележених као „leges et consuetudines Sclavicae gentis“ у франачким изворима IX века (MGH, SS I: 366), али и у језику, који је, иако локално делимично измењен, још увек био довољно јединствен да се у време Тирила и Методија, али и касније, назива општим словенским именом (VC XVII.7, VM XV.1, CONSTANTINUS ET METHODIUS: 139, 164; DAI: 9.25, 40, 44, 46, 58, 62, 65; 29.81–82; 31.7; 33.11; 34.12, 16; 36.11; Лома 1999/2000: 88–89).

²¹ У новије време се, непоравдано, доводи у питање читава концепција по којој је заједничко име сведочанство о заједничком пореклу различитих словенских група (Džino 2010; Алимов 2010: 135–158; Borri 2011: 213 sq.; Алимов 2016: 213–295).

ИЗВОРИ

- АЛЕКСАНДРЪ ЛАВРСКИЙ: Ἀλέξανδρος Ε. Λαυριώτης. „Ἀθωῶτις Στοά“ [= „Аѳонскія грамоты“]. *Византійскій Временникъ* 9 (1902): 122–137.
- ВИИНЈ: Георгије Острогорски (ур.). *Византѣијски извори за историју народа Јуѳославије*, I. Београд: Византолошки институт САНУ, 1955; II. Божидар Ферјанчић (прир.). Београд: Византолошки институт САНУ, 1959.
- КОНСТАНТИН БАГРЯНОРОДНЫЙ: Геннадий Григорьевич Литаврин, Анатолий Петрович Новосельцев (подгот.). Константин Багрянородный. *Об управлении империей*. Москва: Наука, 1991.
- ПСРЛ: Евфимий Фёдорович Карский (изд.). *Полное собрание русских летописей*, I. Лаврентьевская летопись, I. Повесть временных лет. Ленинград: АН СССР, 1926.
- Свод: Сергей Аркадьевич Иванов, Геннадий Григорьевич Литаврин, В. К. Ронин (прир.). *Свод древнейших письменных известий о славянах*, II (VII–IX вв.). Москва: „Восточная литература“ РАН, 1995.
- ACTES D'IVIRON: Jacques Lefort et al. (edd.). *Actes d'Iviron*, II. Paris: CNRS, 1990.
- ACTES DE LAVRA: Paul Lemerle (ed.). *Actes de Lavra*, I. Paris: CNRS, 1970.
- AGATHIAS: Rudolf Keydell (ed.). *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque*. Corpus fontium historiae Byzantinae (= CFHB), vol. 2. Berlin: Walter de Gruyter, 1967.
- ALEXIAS: Diether Reinsch, Athanasios Kambylis (edd.). *Annae Comnenae Alexias*, I–II. CFHB, vol. 40. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2001.
- BATELY, J. *The Old English „Orosius“*. London: Early English Text Society – Oxford University Press, 1980.
- CAMINIATA: Gertrudis Böhlig (ed.). *Ioannis Caminiatae De expugnatione Thessalonicae*. CFHB, vol. 4. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1973.
- CARILE 1965: Antonio Carile (ed.). *Partitio terrarum imperii Romaniae*. Studi Veneziani 7 (1965): 125–305.
- CD: Marko Kostrenčić, Jakov Stipišić, Miljen Šamšalović (edd.). *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, I. Zagreb: JAZU, 1967.
- CHOMATENUS: Günter Prinzing (ed.). *Demetrii Chomateni Ponēmata diaphora*. CFHB, vol. 38. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2002.
- CHONIATES: Jan-Loius van Dieten (ed.). *Nicetae Choniatae Historia*. CFHB, vol. 11. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1975.
- CONSTANTINUS ET METHODIUS: Franc Grivec, Franc Tomšič (edd.). „Constantinus et Methodius Thessalonicensis. Fontes.“ *Radovi Staroslavenskog instituta* 4 (1960).
- DAI: Gyula Moravcsik, Romilly J. H. Jenkins (edd.). *Constantine Porphyrogenitus De administrando imperio*. CFHB, vol. 1. 2nd edition. Washington: Dumbarton Oaks, 1967.
- DE CERIMONIIS: Johan Jacob Reiske (ed.). *Constantini Porphyrogeniti imperatoris De cerimoniis aulae Byzantinae*, I–II. Bonnae: Weber, 1829.
- GAUTIER, Paul (ed.). „Le typikon du sébaste Grégoire Pakourianos“. *Revue des études byzantines* 42 (1984): 5–145.

- INSCRIFTEN: Veselin Beševliev (ed.). *Die Protobulgarischen Inschriften*. Berlin: Akademie-Verlag, 1963.
- IORDANES: Theodor Mommsen (ed.). *Iordanis Romana et Getica*. MGH, Auctores antiquissimi, V/1. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1882.
- KLEINCHRONIKEN: P. Schreiner (ed.). *Die byzantinische Kleinchroniken*, I. CFHB, vol. 12/1. Wien: ÖAW, 1975.
- KOS, Franc. *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, I (l. 501–800). Ljubljana: „Leonova družba“, 1902; II (l. 801–1000). Ljubljana: „Leonova družba“, 1906.
- MANSI, J. D. (ed.). *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XVII. Venetiis: Antonio Zatta, 1772.
- MAURICII STRATEGICON: Georg Dennis, Ernst Gamillscheg (edd.). *Mauricii Strategicon*. CFHB, vol. 17. Wien: ÖAW, 1981.
- MGH: Georg Heinrich Pertz et al. (edd.). *Monumenta Germaniae Historica*. Hannoverae: Bibliopolii Hahniani, 1826-.
- MIRACLES: Paul Lemerle (ed.). *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius*, I–II. Paris: CNRS, 1979.
- MM: Franz Miklosich, Joseph Müller (edd.). *Acta et diplomata Graeca medii aevi*, I. Wien: Carolus Gerold, 1860.
- NOTITIAE: Jean Darrouzès (ed.). *Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae*. Paris: CNRS, 1981.
- PL 216: J[ean]-P[aul] Migne (ed.). *Innocetii III Romani pontificis Opera omnia*, III. Patrologia Latina 216. Parisiis, 1855.
- PROCOPII OPERA: J. Haury (ed.). *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, II. De bellis libri, V–VIII. Lipsiae: Teubner, 1963.
- RAVENNATIS ANONYMI COSMOGRAPHIA: M. Pinder, G. Parthey (edd.). *Ravennatis anonymi Cosmographia et Guidonos Geographia*. Berolini: Fredericus Nicolaus, 1860.
- SCEAUX: Vitalien Laurent (ed.). *Corpus des sceaux de l'Empire Byzantin*, V/1. L'Église. Paris, 1963; V/3. L'Église. Supplément. Paris: CNRS, 1972.
- SS: *Scriptores*, I. Georg Heinrich Pertz (ed.). *Annales et chronica aevi Carolini*. Hannoverae: Bibliopolii Hahniani, 1826; II. Georg Heinrich Pertz (ed.). Hannoverae: Bibliopolii Hahniani, 1829; XI. Georg Heinrich Pertz (ed.). Hannoverae: Bibliopolii Hahniani, 1854.
- SS rer. Germ. N. S.: Bertold Bretholz (ed.). *Scriptores rerum Germanicarum. Nova series*, II. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1923.
- SS rer. Merov.: Bruno Krusch (ed.). *Scriptores rerum Merovingicarum*, II. *Fredegarii et aliorum chronica. Vitae Sanctorum*. Hannoverae: Bibliopolii Hahniani, 1888.
- SUIDA: Ada Adler (ed.). *Suidae Lexion*, I–III. Lipsiae: Teubner, 1928.
- TAFEL, G. L. F. – G. H. Thomas (edd.). *Die Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, I. Wien: Staatsdruckerei, 1856.
- THEOPHANES: Carel De Boor (ed.). *Theophanis Chronographia*. Lipsiae: Teubner, 1883.
- VITA BASILII: Ihor Ševčenko (ed.). *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur liber quo Vita Basilii imperatoris amplectitur*. CFHB, vol. 42. Berlin: Walter de Gruyter, 2011.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Алимов, Денис Евгениевич. „Хорваты и горы: к вопросу о характере хорватской идентичности в Аварском каганате.“ *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana* 2 (8) (Июль – Декабрь 2010): 135–160.
- Алимов, Денис Евгениевич. *Этногенез хорватов: формирование хорватской этнополитической общности в VII–IX вв.* Санкт-Петербург: Нестор-История, 2016.
- Баришић, Фрањо. „О најстаријој Прокопијевој вести о Словенима.“ *Зборник радова Византолошкој инстџијуија II* (1953а): 25–31.
- Баришић, Фрањо. *Чуда Димитрија Солунској као истџориски извори.* Београд: Византолошки институт САНУ, 1953б.
- Благојевић, Милош. *Срјска државностџ у средњем веку.* Београд: Српска књижевна задруга, 2011.
- Бошковић, Радосав. „Србљи и Срби.“ *Зборник Мајишце срјске за филолоију и линџвисџику XXI/1* (1978): 23–25.
- ГЕОРГИЕВ, Павел. „За произхода на северите.“ Иван Лазаров (отг. ред.). *„Българија, земя на блажени...“*. In *memoriam professoris Iordani Andreevi*. Велико Търново: ИВИС, 2009, 155–179.
- Живковић, Тибор. *Јужни Словени џод Визанџијском влаићу (600–1025).* Београд: Истџориски институт, Службени гласник, 2002.
- ИСН I: Сима Ђирковић (ур.). *Истџорија срјској народа, I.* Београд: Српска књижевна задруга, 1981.
- Коматина, Предраг. „Оснивање Патраске и Атинске митрополије и Словени на Пелопонезу.“ *Зборник радова Византолошкој инстџијуија XLVI* (2009): 27–52.
- Коматина, Предраг. „Моравски епископ Агатон на Фотијевом сабору 879/880. године.“ *Срјска тџеолоија данас 2009. Први џодишњи симџосион.* Београд: Православни Богословски факултет Универзитета у Београду, 2010, 359–368.
- Коматина, Предраг. „Идентитет Дукљана према De administrando imperio.“ *Зборник радова Византолошкој инстџијуија LI* (2014): 33–46.
- Коматина, Предраг. „Политички положај Конавала у IX и X веку.“ *Иницијал. Часџиис за средњовековне стџудије 3* (2015): 11–21.
- Коматина, Предраг. „Област Вагенигија и епископија Св. Климента.“ *Зборник радова Византолошкој инстџијуија LIII* (2016): 83–100.
- Крсмановић, Бојана. „Податак о словенској архонтији из XI века.“ *Зборник радова Византолошкој инстџијуија XXXIV* (1995): 69–76.
- ЛОМА, Александар. *Тџойонимија Бањске хрисовуље. Ка осмишљењу стџаросрјској тџойономасџичкој речника и бољем џознавању џиштџсловенских именских образаца.* Београд: САНУ, 2013.
- МАЈОРОВ, А. В. *Великая Хорватия. Этногенез и ранняя история славян Прикарпатского региона.* Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2006.
- Пириватрић, Срђан. „Визанџијска тема Морава и „Моравије“ Константина VIII Порфирогенита.“ *Зборник радова Византолошкој инстџијуија XXXVI* (1997): 173–201.

- РКСС: Даничић, Ђуро. *Рјечник из књижевних сјарина српских*, I–III. У Биограду: у Државној штампарији, 1863–1864.
- СЕДОВ, Валентин Васильевич. *Славяне в раннем средневековье*. Москва: Фонд археологии, 1995.
- ТРУБАЧЁВ, Олег Николаевич. „Ранние славянские этнонимы – свидетели миграции славян.“ *Вопросы языкознания* 6 (1974): 48–67.
- ТРУБАЧЁВ, Олег Николаевич. *Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования*. 2. изд. Москва: РАН, 2003.
- ЦВЕТКОВИЋ, Милош. *Ниже јединице темејској уређења у Византији (9–11. век)*. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2017.
- ШПЕХАР, Перица. „Средњовековни налази из Браничева.“ *Гласник Српској археолошкој друштва* 23 (2007): 363–390.
- ШПЕХАР, Перица. *Централни Балкан од 7. до 11. века – археолошка сведочанства*. Београд: IP ВООКА, 2017.
- ЭССЯ: О. Н. Трубачев, А. Ф. Журавлев, Ж. Ж. Варбот (ред.). *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, 1–. Москва: Академия наук СССР / Российская академия наук, Институт русского языка, 1974–.
- BAŃKOWSKI, Andrzej. *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 2, K–P. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- BORRI, Francesco. „White Croatia and the arrival of the Croats: an interpretation of Constantine Porphyrogenitus on the oldest Dalmatian history.“ *Early Medieval Europe* 19/2 (2011): 204–231.
- DZINO, Danijel. *Becoming Slav, becoming Croat. Identity Transformation in Post-Roman and Early Medieval Dalmatia*. Leiden–Boston: Brill, 2010.
- GEORGACAS, D. J. „The Medieval names Melingi and Ezeritae of Slavic groups in the Peloponnesus.“ *Byzantinische Zeitschrift* 43 (1950): 301–333.
- GEORGIEV, Pavel. „The Abodriti-Praedenecenti between the Tisza and the Danube in the 9th Century.“ Lyudmila Doncheva-Petkova, Csilla Balogh, Attila Türk (edd.). *Avars, Bulgars and Magyars on the Middle and Lower Danube*. Sofia–Piliscsaba: Archaeolingua, 2014, 107–124.
- GRAČANIN, Hrvoje. „Slaveni u ranosrednjovekovnoj Južnoj Panoniji.“ *Scrinia Slavonica* 8 (2008): 13–54.
- GRAČANIN, Hrvoje. *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovijekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća)*. Zagreb: Plejada, 2011.
- GRAČANIN, Hrvoje. „Guduskani/Guduščani – Gačani: promišljanja o etnonimu Gačani i horonimu Gacka u svjetlu ranosrednjovekovnih narativa i suvremenih historiografskih tumačenja.“ Hrvoje Gračanin, Željko Holjevac. *Gacka u srednjem vijeku*. Zagreb–Otočac: Institut društvenih znanosti, 2012, 51–68.
- GUDEA, Nicolae. „The defensive system of Roman Dacia.“ *Britannia* 10 (1979): 63–87.

- КЛАИĆ, Vjekoslav. „Građa za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku.“ *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 6/1 (1902): 9–15.
- КОМАТИНА, Predrag. „The Slavs of the Mid-Danube basin and the Bulgarian expansion in the first half of the 9th century.“ *Зборник радова Византијолошког института у Београду* XLVII (2010): 55–82.
- КОМАТИНА, Predrag. „Settlement of the Slavs in Asia Minor during the rule of Justinian II and the bishopric τῶν Γορδοσερβῶν.“ *Београдски историјски гласник / Belgrade Historical Review* 5 (2014): 33–42.
- КОМАТИНА, Predrag. „Military, administrative and religious strongholds on the Danubian frontier: the example of Morava and Braničevo.“ Vesna Bikić (ed.). *Byzantine Heritage and Serbian Art I. Processes of Byzantinisation and Serbian Archeology*. Belgrade: The Serbian National Committee of Byzantine Studies, P. E. Službeni glasnik, Institute for Byzantine Studies, Serbian Academy of Sciences and Arts, 2016, 103–107.
- LEMERLE, Paul. *Philippe et la Macédoine Orientale à l'époque chrétienne et byzantine*, I. Texte. Paris: Boccard, 1945.
- ЛОМА, Aleksandar. „Podunavska prapostojbina Slovena: legenda ili istorijska realnost?“ *Јужнословенски филолоџ* XLIX (1993): 187–220.
- ЛОМА, Aleksandar. „Serbisches und Kroatisches Sprachgutt bei Konstantin Porphyrogenetos.“ *Зборник радова Византијолошког института у Београду* XXXVIII (1999/2000): 87–161.
- ЛОМА, Aleksandar. „Die Donaue(en) des slavischen Volksliedes und die frühen Kenntnisse der Slaven über den Donaauraum.“ *Вопросы ономастики* 15/3 (2018): 62–77.
- LUTHAR, Oto (ed.). *The Land Between. A History of Slovenia*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang, 2008.
- MARGETIĆ, Lujó. „Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata.“ *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 8 (Ožujak 1977): 5–84.
- MARQUART, Joseph. *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge: ethnologische und historisch-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrhunderts (ca. 840–940)*. Leipzig: Dieterichsche Verlagsbuchhandlung, T. Weicher, 1903.
- ODB: KAZHDAN, Alexander (ed.). *Oxford Dictionary of Byzantium*, I–III. Oxford – New York: Oxford University Press, 1991.
- ОТА, Stilianu. *The mortuary archaeology of the medieval Banat (10th–14th Centuries)*. Leiden–Boston: Brill, 2015.
- ПОПОВИЦИУ, Gheorghe. *Istoria românilor bănăţeni*. Lugoj, 1904.
- SCHUSTER-ŠEWS, Heinz. „Zur Geschichte und Etymologie des ethnischen Namens Sorb/Serb/Sarb/Srb.“ *Zeitschrift für Slawistik*, Bd. 30, H. 6. (1985): 851–856.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- SMILJANIĆ-BRADINA, Tomo. „Pleme Brsjaci.“ *Narodna starina* X, sv. 25 (1931): 81–96.

- SP: Franciszek Sławski (red.). *Słownik prasłowiański*, I–. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: PAN, 1974–.
- SSS: *Słownik starożytności słowiańskich*, I–VI. Wrocław–Warszawa–Kraków: PAN, 1961–1996.
- ŠPEHAR, Perica. „Srpsko Podunavlje u ranom srednjem vijeku.“ Tomislav Šeparović (ur.). *Dani Stjepana Gunjače*, 2. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2012, 335–360.
- TAFEL, G. L. F. „Symbolarum criticarum geggraphiam byzantinam spectantiam partes duae. Pars prior: Pactum Veneto-Graecum anni 1199 de ordinando commercio.“ *Abhandlungen der historischen Klasse der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften* 5/2. München, 1849. „Pars posterior: Pactum Francorum anni 1204 de partitione regni graeci.“ *Abhandlungen der historischen Klasse der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften* 5/3. München, 1849.
- ȚEICU, Dumitru. *Mountainous Banat in the Middle Age*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2002.
- TIB: Peter Soustal (ed.). *Tabula imperii Byzantini*, 6. Thrakien. Wien: ÖAW, 1991.
- VASMER, Max. *Die Slaven in Griechenland*. Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften, 1941.
- VEDRIŠ, Trpimir. „Gdje žive Mirmidonci? Prilog raspravi o značenju pojmova *Mirmidones* i *Marab* u zadarskoj legendi o prijenosu moći sv. Krševana.“ *Povijesni prilozi* 41 (2011): 47–85.
- ZEUSS, Kaspar. *Die Deutschen und die Nachbarstämme*. München: Ignaz Hoseph Lentner, 1837.

Predrag M. Komatina

EARLY SOUTH SLAVIC ETHNONYMS AND THE ISSUE OF ORIGIN AND GENESIS OF THE SOUTH SLAVIC TRIBES

S u m m a r y

Even after the creation of the Slavic alphabets, early information on the Slavs was for the most part recorded in Greek and Latin, and thus the names of the Slavic tribes have come down to us in somehow distorted forms, since the phonemic systems of those two languages did not match that of the early Slavic language. It is then necessary to establish the correct forms of the names of the Slavic tribes behind those recorded in Greek and Latin sources in order to investigate thoroughly their origins and formation.

According to the sixth-century writers Procopius and Jordanes, the early Slavs were divided in many tribes even in their ancient homeland, north of the Carpathians. However, the names of the tribes appeared for the first time in written sources in the seventh century, with the names of the several Slavic tribes who invaded Greece and besieged Thessalonica in the 610s, among them the **Drǫgovitji*,

Sagudati* (Sogʷdati?*), **Velejeziti*, **Vojʷnitji*, **Bʷrziiti*. The **Smolěne*, **Milenki*, **Ezeritji* were also present in Greece, as well as small parts of other tribes (Serbs, Croats, Kriviči, Czechs). Serbs and Croats settled in the western part of the Balkans, with their local branches such as the Diocletians, Terbunians, Zachloumians, Narentans, or **Gʷtane*, **Gʷtʷci*. Various Slavic tribes settled in the Eastern Alps; the sources and local toponymy recorded the names of the Croats and Dulebs. The same was true about the old Roman Pannonia between the Danube and the Sava, where only Dulebs can be identified by name. In the eastern part of the Balkans, along the lower Danube, the sources mention the “seven Slavic tribes” subdued by the Bulgars in 680/681, but none of them by name. However, some of them could have later merged together into the new tribe of **Timočani*. Along with them, the sources mention the Severi, but counted them apart from the “seven Slavic tribes”, and this was possibly because they were not Slavs in the strict sense of the word, but rather their relatives, the Antes. To the west of the **Timočani* lived a southern part of the **Obʷdritji*, while at the confluence of the Great Morava and the Danube, lived the Balkan Moravians.

As it could be deduced from their ethnonymy, some of those tribes brought their names from their ancient homeland in the North and it is there that we should look for their origins. The assumption is further corroborated by the fact that the names of some tribes appear in the other areas of the Slavic world as well, which means that the tribes in question must have split during the migrations. However, some of the tribes were formed only after the settlement in the Eastern Alps and the Balkans, as revealed by the geographic origin of their names. Some of them were geographically separated sections of the ancient tribes who developed a new identity while still retaining the old one. But in some cases, parts of several different Slavic tribes settled in the same area and organized into a new ethnopolitical entity, in which case they first used the common name of the Slavs as a symbol of their common identity along with a geographic determination (for example, Slavs of the Rychios, Slavs of the Strymon, Slavs of the Peloponnese, “seven Slavic tribes”, Slavs of Pannonia, the Eastern Alps Slavs), and only later came to use new names based on the geographic terms (Carantanians, Carnians, **Ezeritji*, **Timočani*, Moravians, etc.). There were also some minor tribes that in the course of the migrations merged with a stronger tribe and assumed its identity. This clearly indicates that different Slavic tribes during the migrations still shared a strong sense of common Slavic identity alongside their own tribal identity. Even later, in the 9th century, Frankish sources mention common legal traditions among the Slavs (“leges et consuetudines Sclavicae gentis”), and the language that Sts Cyril and Methodius first introduced into literary use was still sufficiently uniform to be named as the common Slavic language.